

Förlikningslikvid som skadestånd – analys

Analys

Högsta domstolen 2024-07-13, mål nr [T 1247-23](#) "Flyttstädningen"

Kan en part i en avtalskedja ingå en förlikning med sin kund för att sedan rikta ett däremot svarande anspråk mot sin leverantör? Kan leverantören i en sådan situation rikta invändningar mot anspråket på grund av att ansvarsfrågan inte är slutligt avgjord och att förlikningen var en frivillig disposition? Högsta domstolen har i sitt mål "Flyttstädningen" behandlat dessa och anslutande frågor. Jon Kihlman har analyserat målet för JP Infonets räkning.

INLEDNING

I avtalskedjor uppkommer ibland situationen att en part löser en tvist i relationen till sin kund genom förlikning eller genom att frivilligt uppfylla kundens krav, för att därefter rikta ett motsvarande anspråk mot sin leverantör. Kravet mot leverantören kan rubriceras på olika sätt, men torde regelmässigt i åtminstone delar utgöras av ett krav på skadestånd. Det förekommer naturligtvis att leverantörer i sådana situationer invänder att motpartens uppgörelse med kunden är frivillig och att den redan därför inte kan ligga till grund för något skadestånd. I praktiken innebär ett sådant argument – om det godtas – en avsevärd begränsning av utrymmet för förlikningslösningar i senare led i en sådan kedja. Högsta domstolen (HD) har i sitt mål "Flyttstädningen" rätat ut åtminstone en del av de frågetecken som har funnits kring en parts i mellanställning möjlighet till framgång med ett på en förlikning i senare led grundat anspråk mot en leverantör.

BAKGRUND

Efter försäljningen av en fastighet anlidade säljaren en städfirma för så kallad flyttstädning. Städningen skulle ske innan köparen tillträdde fastigheten och, följaktligen, innan faran (risken) för fastigheten gick över från säljaren till köparen.

Den person som var säljare av fastigheten var således samtidigt uppdragsgivare i relationen till städfirman. Eftersom målet gäller uppdragsförhållandet, kommer säljaren / uppdragsgivaren fortsättningsvis att i huvudsak benämnas "uppdragsgivaren".

I samband med städningen uppkom en fuktskada på golvet mellan husets badrum och vardagsrum. Köparna av fastigheten krävde prisavdrag, vilket ledde till en förlikning enligt vilken köparna medgavs ett prisavdrag om 70 000 kronor.

Uppdragsgivaren riktade ett motsvarande skadeståndskrav mot städfirman. Kravet synes ha grundats på de omständigheter som anges i [32 §](#) konsumenttjänstlagen (1985:716), det vill säga att skada har uppkommit på konsumentens (uppdragsgivarens) egendom när den har varit i näringsidkarens besittning eller annars under dess kontroll. Under andra förhållanden skulle själva skadeståndsskyldigheten måhända ha behövt grundas på andra omständigheter, i första hand culpa, eller skulle åtminstone bevisbördan ha placerats annorlunda. Som framgår av domens punkt 6 saknar emellertid själva skadeståndsskyldigheten betydelse i målet. Prövningstillståndet utgår i stället från att städfirman i och för sig var skadeståndsskyldig.

FRÅGAN I MÅLET

Frågan i målet anges i stället i domens punkt 7: Under vilka förutsättningar har en skadelidande rätt till ersättning från skadevällaren för en betalning som med anledning av skadan har erlagts enligt en förlikning med tredje man? Frågan innefattar prövningar av såväl adekvat kausalitet som skadebegränsningsskyldighet och därtill enligt vad HD anger i punkt 9 av förhållandet mellan skadan i sig och dess konsekvenser, som av HD benämns "skadeföljderna".

UNDERRÄTTERNAS BEDÖMNINGAR

Både tingsrätten och hovrätten bedömde att städfirman var skadeståndsskyldig. Tingsrätten ogillade emellertid uppdragsgivarens talan eftersom bevisningen om skadans omfattning var otillräcklig och det inte hade förelegat särskilda svårigheter att föra bevisning om skadans storlek.

Hovrätten synes ha bedömt att det faktiska prisavdrag som köparna enligt [4 kap. 19 c §](#) jordabalken – som hovrätten dock verkar bortse ifrån – var berättigade till ska ligga till grund för beräkningen av skadestånd.

Den antagna svårigheten för uppdragsgivaren – som ju inte längre hade tillgång till fastigheten – att föra bevisning om avhjälpandekostnader med mera föranledde hovrätten att tillämpa [35 kap. 5 §](#) rättegångsbalken (RB). Hovrätten bedömde att det yrkade beloppet var skäligt och biföll uppdragsgivarens talan. I jämförelse med hur HD resonerade var det ett tämligen omständligt sätt för hovrätten att komma till samma slut som HD gjorde.

FÖRHÅLLET MELLAN "SKADAN I SIG" OCH "SKADEFÖLJDerna"

I domens punkt 9 anger HD att det kan finnas skäl att skilja mellan skadan i sig – den "ursprungliga skadan" – och dess konsekvenser, som HD benämner "skadeföljderna". Som HD anger i nästa mening ska emellertid "de ekonomiska följder som den fysiska [ursprungliga] skadan har lett till för den skadelidande" – det vill säga såväl själva skadan som skadeföljderna – ersättas. Ersättningen för skadeföljderna ska baseras på och beräknas efter samma grunder som den ursprungliga skadan. Tvärt emot vad HD anger finns det därför knappast några skäl att skilja mellan skadan i sig och några skadeföljder. De ska i stället behandlas på exakt samma sätt.

ADEKVAT KAUSALITET

En annan sak är att skadeföljderna förr eller senare kommer att ligga så långt ifrån den ursprungliga skadan att det inte längre kan sägas föreligga adekvat kausalitet mellan dem. Som HD framhåller i domens punkt 12 ska samma bedömning göras beträffande förhållandet mellan den ursprungliga skadan och skadeföljderna som mellan den skadevällande omständigheten och skadan: "det är principiellt sett fråga om samma typ av bedömningar i båda leden." Det är således inte heller beträffande kausaliteten fråga om någon artskillnad mellan skadan i sig och skadeföljderna utan bara om en tämligen naturlig gradskillnad.

I punkt 12 förklarar HD också att kravet på adekvat kausalitet skär bort "sådana följder som är så osedvanliga eller osannolika att skadevällaren inte borde ha tagit dem i beräkning" och att "endast skadeföljder som i någon mening har varit förutsebara [alltså] är ... ersättningsgilla". Förklaringen är påfallande lik det krav på "foreseeability" som kommer till uttryck i till exempel artikel 74 CISG. Det går naturligtvis att fråga sig om inte adekvat kausalitet å ena sidan och foreseeability å andra sidan inte bara är samma andas barn, utan faktiskt bara är samma regel i två delvis skilda skepnader. De praktiska skillnaderna är under alla förhållanden rimligtvis försumbara.

SKADEBEGRÄNSNINGSSKYLDIGHET

Den principiellt viktigaste delen av domen berör en skadelidandes skyldighet att begränsa sin skada. Egentligen är det naturligtvis inte fråga om att parten ska begränsa sin skada – den får parten göra vad den vill med – utan om att begränsa det skadestånd som den skadeståndsskyldiga parten ska betala. Den anges i domens punkt 13 ha sin grund i allmänna skadeståndsrättsliga principer. Det ska knappast förstås så att HD begränsar skyldigheten till att avse just skadestånd. Principen är med säkerhet mer omfattande än så, se till exempel [NJA 2018 s. 653](#) ("De ingjutna rören") där HD i punkt 48 anger att skyldigheten är av allmänt kontraktsrättslig karaktär. Den omfattar således även andra påföljder än skadestånd.

En god tumregel för skyldigheten är bedömningen av hur en förnuftig skadelidande skulle ha agerat om den inte hade rätt till skadestånd eller annan ersättning. Åtgärder som en sådan person skulle ha vidtagit kan på goda grunder anses syfta till att begränsa skadan. Vägledning för bedömningen av vilka åtgärder som är rimliga kan enligt domens punkt 13 därför sökas i "hur en normal skadelidande under motsvarande omständigheter skulle ha handlat om han eller hon visste att ersättning inte skulle erhållas från skadevällaren".

För att en förlikningslikvid ska vara ersättningsgill som skada i förhållande till en leverantör i tidigare led krävs därför att förlikningen framstår som ett förnuftigt sätt att begränsa en skada. Det vållar naturligtvis problem eftersom en förlikning regelmässigt innebär att sakfrågan – ansvar eller inte ansvar – aldrig kommer att slutligt avgöras och att frågan vem som i förhållande till den materiellt riktiga lösningen av en tvist "vinner" eller "förlorar" på förlikningen aldrig heller kommer att få ett slutligt svar. Ur ett sådant perspektiv vet man aldrig om förlikningen var förnuftig eller inte. Att den förmodligen var förnuftig ur andra perspektiv är en annan sak. Ett högt beviskrav härvidlag skulle därför omintetgöra möjligheten att få en förlikningslikvid ersatt som skadestånd från den som har orsakat problemet. Det skulle i sin tur rimligtvis ha en hämmande inverkan på förlikningslösningar i senare led, vilket knappast är önskvärt.

HD:s tämligen kategoriska uttalande i domens punkt 15 – att rätten till skadestånd ofta är utesluten om betalning erläggs utan att det finns någon skyldighet för den skadelidande att ersätta tredje man (sin kund) – bör därför tas med en rejäl nypa salt. Det gäller åtminstone om kravet skulle vara att skyldigheten måste följa av något annat än ett förlikningsavtal och således i förhållande till ett sådant vara objektiv, det vill säga att den materiellt riktiga lösningen skulle ha medfört längre gående skyldigheter gentemot slutkunden än vad som följer av förlikningen.

Som framgår av domens punkt 16 kan emellertid även en materiellt felaktig förlikning – fuktskadan skulle inte ha berättigat köparen till prisavdrag – i och för sig berättiga uppdragsgivaren till skadestånd. Den betalningsskyldighet som i punkt 17 anges vara en principiell förutsättning för uppdragsgivarens rätt till skadestånd torde därmed inte vara mer än en naturlig följd av pacta sunt servanda: uppdragsgivaren har genom förlikningsavtalet ådragit sig en skyldighet att ersätta tredje man.

Den avslutande delen av domens punkt 17 är en självklarhet. Det är bara de delar av en förlikning som har föränletts av den av uppdragstagaren vållade skadan som ska ersättas. Om en förlikning omfattar även andra påstådda fel – om till exempel köparna utöver vattenskadan hade krävt ersättning för att boytan var mindre än vad de hade fog för att förutsätta (jämför [NJA 2021 s. 353](#) [Suterränghuset på Ekerö]) och även det hade omfattats av förlikningen – ska naturligtvis en däremot svarande del av en förlikningslikvid inte omfattas av uppdragstagarens skadeståndsansvar.

Slutligen måste förlikningen framstå som rimlig mot bakgrund av samtliga omständigheter. En gentemot köparen alltför generös förlikning kan enligt punkt 18 medföra att uppdragsgivaren själv får stå för en del av förlikningslikviden. Om det sedan ska betraktas som bristande adekvat kausalitet eller som att uppdragsgivaren inte har vidtagit skäligen åtgärder för att begränsa skadan är knappast mer än två olika sätt att adressera samma problem. Avgörande är under alla förhållanden om "det på goda grunder kan antas att en rationellt agerande part skulle ha varit beredd att under motsvarande förhållanden acceptera villkoren även om han eller hon inte hade kunnat få ersättning från skadevällaren".

Det bör således räcka att en förnuftig skadelidande skulle ha bedömt att det förelåg en risk för att den skulle vara skyldig att ersätta skadan och att den risken återspeglas i förlikningen. Det ska således föreligga adekvat kausalitet mellan den för förlikningen påstådda omständigheten – i målet den av städfirman orsakade fukt-skadan – tredje mans eventuella rätt gentemot den skadelidande – i målet den köprättsliga bedömningen att fuktskadan kunde utgöra ett fel i fastigheten som berättigade till prisavdrag (se härom punkterna 19–22 i domen) – och förlikningslikviden, som måste någorlunda spegla den köprättsliga riskfördelningen.

Mallen för bedömningen framgår av domens punkt 30. Förlikningen ska för den skadelidande uppdragsgivaren vid förlikningstidpunkten ha framstått som "ekonomiskt gynnsam" i jämförelse med det huvudsakliga alternativet att låta tvisten prövas i domstol. Vid den bedömningen ska beaktas även "risken för rättegångskostnadsansvar". Bedömningen ska göras objektivt, med vilket torde avses att den skadelidandes bedömning ska prövas mot hur en förnuftig person skulle ha resonerat i motsvarande situation. Tillägget beträffande rättegångskostnader – som naturligtvis är något som varje förnuftig person beaktar – innebär att de flesta förlikningar klarar provet och framstår som "ekonomiskt gynnsamma", åtminstone så länge förlikningslikviden inte överstiger några hundra tusen kronor.

BEVISFRÅGOR

Bevisfrågor behandlas i domen särskilt i punkterna 23–25. Inledningsvis konstateras i punkt 23 den okontroversiella huvudregeln att den skadelidande har bevisbördan för både förekomsten och omfattningen av en skada samt för det orsakssamband som skadeståndstalan grundas på. Därefter anger HD – precis som HD ofta gör – att utgångspunkten är att det beviskrav ska tillämpas som normalt gäller i tvistemål. Vad det innebär framstår däremot som tämligen oklart. Beviskravet kan således enligt HD variera, inte minst "beroende på vilka möjligheter respektive part har att säkra bevisning". I praktiken torde det även behöva påverka bevisbördans placering, åtminstone i så måtto som ett lågt ställt krav på själva bevisningen innebär ett tidigare överflyttande av bevisbördan till motparten.

Förhållandet mellan beviskravet och den så kallade bevislätnadsregeln i 35 kap. 5 § RB berörs i punkt 24. Bestämmelsens betydelse är emellertid nära knuten till vilka krav som ställs på den ursprungliga bevisningen: låga krav minskar bestämmelsens betydelse.

I punkt 25 anger HD att kravet beträffande åtminstone förlikningens rationalitet inte är att den behöver styrkas utan att beviskravet är lägre än så. Mot bakgrund av den i punkt 18 angivna bedömningen av vad en förnuftig person skulle ha gjort är det knappast mer än en lek med ord. Skillnaden är rimligtvis obefintlig mellan att styrka att en förnuftig person skulle ha träffat en motsvarande förlikning eller att exempelvis göra sannolikt att förlikningen är förnuftig, där den senare bedömningen är beroende av om en förnuftig person i motsvarande situation skulle ha träffat en motsvarande förlikning.

Frågan vad som egentligen är "det beviskrav som normalt gäller i tvistemål" besvaras inte i domen. Det är i sig inte konstigt. Den närmast magiska formeln används ofta utan att förklaras. Klart torde under alla förhållanden vara att kravet att ett förhållande ska styrkas – vilket är den naturliga utgångspunkten för 35 kap. 5 § RB – verkar ha så många undantag att det svårigen kan sägas vara det normala.

ANALYS

Domen innebär att en förlikning som framstår som förnuftig och ändamålsenlig – eller om man så vill "skäligen" – i sig är tillräcklig bevisning om den skada som ligger till grund för ett anspråk. HD underkände således underrätternas bedömning att det var kostnaden för att åtgärda skadan som var den "riktiga skadan" och att bevisning om den behövde (tingsrätten) eller inte behövde (hovrätten) förebringas.

Den ersättningsgilla skadan uppkom i stället enligt HD först genom förlikningen och utgjordes av förlikningslikviden. Underrätternas utgångspunkt – som rimligtvis var korrekt så länge den köprättsliga tvisten inte var avslutad – att skadan utgjordes av avhjälpandekostnaden, kan således sägas ha konsumerats av förlikningen.

Domen är rationell och framstår som helt korrekt. I praktiken innebär den att en part kan träffa en förlikning i ett led för att först därefter rikta ett därpå grundat anspråk mot en leverantör i ett tidigare led. Inte minst för parter som utgör mellanled i en kedja av transaktioner torde det vara välkommet. De får inom rimliga grän-

ser hantera sina kundrelationer och träffa förlikningar med kunderna utan att samtidigt behöva be sina leverantörer – som i många fall inte har någon relation till kunden att bekymra sig om – om lov.

MÅLETS BETYDELSE FÖR ANDRA FÖRHÅLLANDEN

Konsumentrelationer och andra relationer

Trots att målet gäller ett konsumentförhållande talar mycket för att dess betydelse är allmängiltig. Skadeståndsskyldigheten som sådan – som skulle ha kunnat vara av konsumenträttslig karaktär – omfattas som framgår av domens punkt 6 inte av HD:s prövning. Och även om så skulle ha varit fallet, är det knappast troligt att bedömningen av skadeståndsskyldigheten skulle ha gjorts på något annat sätt än i underrätterna. 32 § konsumenttjänstlagen avviker inte i materiellt hänseende från den gängse culpanormen för skadestånd: även om dess inledning antyder ett strikt ansvar avslutas den med en möjlighet för näringsidkaren att exculpera sig. Skadeståndsansvaret är således culpabaserat.

Inte ens i bevishänseende är det särskilt troligt att bestämmelsen avviker från vad som gäller även utanför en konsumentrelation. Det i den stadgade presumtionsansvaret – det vill säga ett culpaansvar med omvänd bevisbörda – är ingalunda reserverat för konsumentrelationer. Redan för drygt 70 år sedan presumerade således HD – utan några principiella resonemang som kunde antyda att det då var fråga om en nydaning – i NJA 1953 s. 409 att en privatperson som hade lånat en bil hade varit culpös och därigenom orsakat de skador som uppkom på bilen vid en dikeskörning. Det är dock i och för sig möjligt att beviskravet numera är lägre än enligt 1953 års fall, där låntagaren angavs ansvara om den inte kunde styrka att den inte hade varit culpös.

Sakskador och rena förmögenhetsskador

Rättsfallet "Flyttstädningen" utgår från en sakskada, låt vara att den har uppkommit som en följd av ett avtalsförhållande. Det finns emellertid inga hinder mot att tillämpa samma princip som i målet för andra förhållanden, där redan den ursprungliga skadan är vad som i skadeståndslagen ([1972:207](#)) benämns ren förmögenhetsskada.

Den inte ovanliga situationen att en leverantör har levererat för sent eller har levererat en felaktig vara eller tjänst, vilket har medfört att dess kund i sin tur har begått avtalsbrott mot sin kund, bör således hanteras på enahanda sätt som i rättsfallet. En förlikningsuppgörelse mellan de två senare parterna bör således på motsvarande sätt kunna ligga till grund för ett skadeståndskrav i det tidigare ledet.

[Jon Kihlman](#)

Advokat, jur. dr